Revolució i Estat liberal als afores de la ciutat. El cas de Sant Joan Despí, 1820-1844

Alejandro Ros Mateos

Barcelona Quaderns d'Història, 10 (2004)

Aquest treball pretén incidir en els efectes directes i indirectes de l'activitat política barcelonina en el Pla de Barcelona, concretament a través de l'estudi del cas de Sant Joan Despí durant el Trienni Liberal i les bullangues de 1842-1843. Es tracta d'una recerca encara inacabada, però que creiem que pot contribuir a completar el coneixement sobre el període.

Sant Joan Despí era, durant la primera meitat del segle XIX, un petit municipi agrícola. La proximitat de Barcelona mediatitzava en gran mesura la vida santjoanenca. Les millors terres estaven en possessió de burgesos barcelonins, que hi veien una bona inversió.

La documentació conservada a l'Arxiu Històric Municipal de Sant Joan Despí[1] és força heterogènia. Així, per exemple, la correspondència relativa al Trienni Liberal és bastant nombrosa, però s'interromp sobtadament el 1825. Durant les revoltes de 1842-1843, la informació conservada es basa, principalment, en bans i un padró de refugiats.

Contextualització

Sant Joan Despí a les vigílies del segle XIX

Existeixen diversos documents que ens permeten esbossar el Sant Joan Despí a les vespres del segle XIX. S'han conservat a l'Arxiu Històric Municipal de Sant Joan Despí dos cadastres del segle XVIII, dels anys 1718 i 1736, que ens permeten fer-nos una idea dels habitants i la distribució de la riquesa. Tanmateix, aquestes dades es poden completar amb altres informacions, com ara la resposta al *Qües-*

1. En endavant, *AMSJD*. Volem agrair a Monserrat Duran i Albareda, arxivera municipal, les facilitats i l'amabilitat a l'hora de consultar l'Arxiu.

tionari Zamora, de l'any 1789,[2] o amb els detalls que es poden extreure del *Calaix de Sastre,* del baró de Maldà, en els passatges on es menciona Sant Joan Despí.[3]

Bases demogràfiques i econòmiques

La demografia

L'any 1830, Sant Joan Despí comptava amb una població de 636 habitants que, el 1867, gairebé s'havia doblat, amb 1.094 habitants,[4] i que el 1900 arribaven a 1.171.[5] Aquest creixement es produí malgrat les epidèmies (com ara la de còlera, el 1888) o les guerres que assolaren el segle. L'augment de la productivitat econòmica i les millores sanitàries ajuden a explicar aquest creixement demogràfic sense precedents. La immigració, tot i que es detecta a partir dels passaports, no constitueix un factor explicatiu determinant.

La creació de grans infraestructures

En primer lloc, cal destacar el Canal de la Infanta. L'any 1817, un cop finalitzada la Guerra del Francès es reféu un vell projecte de 1805 per a construir un canal de reg, a la banda dreta del Llobregat, dedicat a l'aprofitament agrícola i que captava les aigües a Molins de Rei i finalitzava a Sants. L'any 1819, s'inaugurà aquesta obra.[6]

El Canal de la Infanta suposà un doble impacte en l'economia santjoanenca i, per extensió, baixllobregatina. D'una banda, propicià l'aparició de les primeres indústries, com ara una fàbrica de campetx. De l'altra, gràcies a l'aprofitament de l'aigua del canal per al reg augmentaren els rendiments agraris, ja que es regularitzaren els conreus tradicionals, de cereals i vinya, i s'introduïren conreus de regadiu, principalment arbres fruiters a la part baixa del municipi. El Samuntà, a la art alta, es dedicà bàsicament al conreu de la vinya. La producció excedentària s'orientà gairebé exclusivament a l'assortiment de la ciutat de Barcelona. Sens dubte, les conseqüències del Canal de la Infanta foren molt més importants en el vessant agrari que no pas en el vessant industrial.

En segon lloc, hi ha el ferrocarril. La línia de ferrocarril que de Barcelona a Martorell passava per Sant Joan Despí s'inaugurà l'any 1854.[7] El tren no parava,

2. *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora* (Introducció, transcripció i notes a cura de Jaume CODINA, Josep MORAN i Mercè RENOM), Barcelona, 1992.
3. Rafael D'AMAT I DE CORTADA (baró de Maldà), *Viles i ciutats de Catalunya* (ed. a cura de Margarida Aritzeta), Barcelona, 1994, pàg. 91-92.
4. Amb anterioritat, disposem de les dades del cens de 1787 (568 habitants) i la resposta al *Qüestionari Zamora* (476 habitants). *El Baix Llobregat el 1789*..., pàg. 15.
5. Pere NEGRE, «Els homes i les dones de Sant Joan Despí al llarg del temps», *La Font del Bé* (Sant Joan Despí), 49 (1983), pàg. 9-11.
6. Pere TOBARUELA, «Passat i present del Canal de la Infanta. El cas particular de Sant Joan Despí», *Primeres Jornades de Patrimoni del Baix Llobregat*, Cornellà de Llobregat, 2000, pàg. 213-220.
7. Àngel CALVO CALVO, «Les transformacions del transport al Baix Llobregat (segles XVIII-XIX)», dins Àngel CALVO (ed.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*, Barcelona, 1995, pàg. 663 i s.

però, a Sant Joan Despí. L'any 1861, les autoritats i els propietaris començaren la llarga reclamació d'una estació al municipi, que s'assolí trenta anys més tard, l'any 1891, gràcies a la mediació, entre d'altres, del senador Josep Maluquer de Tirrell.

L'agricultura. La desamortització i la concentració de la terra

Durant el segon quart del segle XIX, l'Estat liberal liberalitza la propietat de la terra amb la desamortització. Com i quan es produeix la desamortització a Sant Joan Despí és un tema fins ara poc estudiat. Alba García Sánchez considera que el fet que Pascual Madoz, promotor de la desamortització de 1855, tingui un carrer amb el seu nom l'any 1867 i que l'any 1864 el consistori estigui conformat pels màxims terratinents del poble implica una desamortització dels béns comunals i de mans mortes en benefici d'aquests.[8] La lectura del *Qüestionari Zamora* indica que no hi havia terres comunals ni de patrimoni reial l'any 1789,[9] però, segons el cadastre de 1718, el comú de Sant Joan disposava de terres, ja que en la descripció de propietats s'indica que alguns propietaris confrontaven amb terres del comú.[10] No creiem que aquestes terres es desamortitzessin abans de la desamortització de Madoz, l'any 1855. En tot cas, la informació que proporciona la resposta al *Qüestionari Zamora* indica que el comú no tenia grans extensions de terreny, tal com és corrent al Baix Llobregat, on no abunda la propietat comunal.[11]

Sembla clar, però, a partir de l'amillarament de 1852, que la desamortització no es produí en benefici dels habitants de Sant Joan Despí, ja que l'amillarament reflecteix una important concentració de propietaris en mans barcelonines.[12] Aquesta tendència s'invertí durant la primera meitat del segle XX, ja que es produí el traspàs de la propietat agrícola de la burgesia barcelonina a la pagesia local.[13]

La introducció de nous conreus de regadiu gràcies a la creació del Canal de la Infanta transformà completament el sector primari: significà el pas d'una agricultura de subsistència a una agricultura excedentària.

L'aparició de les primeres indústries

Durant el segle XIX aparegueren les primeres indústries vinculades al Canal de la Infanta i al salt de l'Erasme: es tracta d'una fàbrica de campetx, que posterior-

8. Alba GARCÍA I SÁNCHEZ, «Les guerrilles del segle XIX i Sant Joan Despí», *Guerrilles al Baix Llobregat. Els Carrasclets del segle XVIII i els carlins i republicans del segle XIX*, 1986, pàg. 411.
9. *El Baix Llobregat el 1789*..., pàg. 255.
10. *AMSJD*, Cadastre de 1718.
11. *El Baix Llobregat el 1789*..., pàg. 31.
12. Mercè RENOM, «La propietat agrícola l'any 1852», *La Font del Bé* (Sant Joan Despí), 46 (1983), pàg. 10-11, i «Inversions barcelonines en les terres de l'entorn. Un cas concret al Baix Llobregat: Sant Joan Despí a mitjan segle XIX», a *El Pla de Barcelona i la seva història*, Barcelona, 1984, pàg. 483-492.
13. Mercè RENOM, «Notes sobre el traspàs de la propietat agrícola baixllobregatina de la burgesia barcelonina a la pagesia local, a la primera meitat del segle XX. El cas de Sant Joan Despí», a *Materials del Baix Llobregat*, Sant Feliu de Llobregat, 1994, vol. 1, pàg. 70-72.

ment es transformà en fàbrica de cartró.[14] A Sant Joan Despí, com a la majoria de pobles del Baix Llobregat, emperò, no s'observa de forma tan contundent com a altres municipis el pas d'una societat protoindustrial a l'arrencada de la industrialització: l'agricultura es mantingué com el sector econòmic principal.[15] La implantació industrial fou bastant tardana, ben entrat el segle XX.

Exemples de l'evolució política barcelonina i de la seva repercussió a Sant Joan Despí

A partir de 1820, l'*AMSJD* disposa de correspondència que ens permet observar la implantació de l'administració municipal. És curiosa la relació que s'estableix entre els períodes més conflictius i revolucionaris i l'augment de la documentació conservada a l'Arxiu. També és interessant relacionar els processos revolucionaris que s'observen a Sant Joan Despí amb la mediatització que exerceix contínuament sobre la política municipal la proximitat de la ciutat de Barcelona. La vida municipal a Sant Joan Despí, als afores de la ciutat, està marcada per les influències de Barcelona. Així succeeix, per exemple, en períodes com ara el Trienni Liberal i les bullangues dels anys quaranta.

El Trienni Liberal a partir de la correspondència a Sant Joan Despí

El Trienni Liberal a Sant Joan Despí es pot estudiar a partir de nombrosa correspondència, atès que es reberen moltes circulars del Govern Polític Superior de Catalunya. Aquesta quantitat de correspondència denota un elevat interès per regir i per dirigir el procés liberal a través dels ajuntaments. Els ajuntaments esdevingueren, a partir del Trienni Liberal, una peça clau del nou engranatge constitucional, ja que eren les autoritats més immediates i les que podien incidir de forma més directa sobre els ciutadans.[16]

La majoria de la correspondència és de caràcter generalista i té com a objectiu fixar les característiques del nou Estat liberal. És enorme (en especial durant el mes d'agost de 1821) i depassa en molt la quantitat de documents de qualsevol moment posterior al Trienni Liberal.

Els primers conflictes del Trienni s'iniciaren l'any 1820, quan consta que el poble de Sant Joan Despí (junt amb Barcelona, Sitges, Terrassa i Sabadell) es negà a pagar el delme,[17] la desena part dels fruits destinada al manteniment dels cler-

14. Anna Maria CABELLO i Carmen ROCÍO, «Can Cartró. Patrimoni arquitectònic i industrial a Sant Joan Despí», a *Primeres Jornades de Patrimoni del Baix Llobregat*, Cornellà de Llobregat, 2000, pàg. 213-220.
15. Aquesta idea es pot ampliar a Mercè RENOM, «Inversions barcelonines...», pàg. 484-485.
16. Ramon ARNABAT MATA, *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Vic, 2001, pàg. 63.
17. *ACB* (Arxiu de la Catedral de Barcelona), Copiador de Cartes, 1818-1825, diverses cartes de juliol-setembre de 1820. Gaspar FELIU I MONFORT, *La clerecia catalana durant el trienni liberal*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1972, pàg. 107 i n. 98. Citat després per Àlvar MADUELL, *Sant Joan Despí. Un recorregut per la Història*, Barcelona, 1987, pàg. 209.

gues i les institucions eclesiàstiques.[18] No tenim, però, constància d'aquest fet a l'Arxiu Històric de Sant Joan Despí, ja que no es conserva documentació de l'any 1820. Desconeixem, per tant, si aquesta acció respon a una mobilització popular espontània o bé fou dirigida des del consistori municipal.

Hi ha cartes manuscrites de Josep Marià de Cabanes que informen del robatori de peces litúrgiques en diferents esglésies, tot comentant si s'han trobat a Sant Joan Despí. Són diverses i es refereixen a l'església de Rocacorba (12 de març de 1821), el monestir de la Pobla de Sallent (3 de maig de 1821) i l'església de Sort (31 de maig de 1821).[19] Desconeixem amb quin fenomen es poden relacionar aquests robatoris: anticlericalisme o simple delinqüència motivada per una situació de pobresa que aprofita un període de inestabilitat.

A partir de l'agost de 1821 s'observa, a través de la correspondència, l'evolució de la febre groga que assolà Barcelona i part de Catalunya. L'epidèmia, que en principi no era greu, s'expandí (ajudada per un estiu especialment càlid), de tal manera que obligà a establir un cordó sanitari al voltant de la ciutat de Barcelona, però que no afectà Sant Joan Despí.[20] Els testimonis francesos indiquen que aquest cordó no funcionà correctament.[21] L'aïllament de la ciutat de Barcelona obligà a traslladar el cap de partit de Barcelona a Sant Feliu de Llobregat el 28 de setembre de 1821. El govern de Lluís XVIII aprofità l'epidèmia per prendre una sèrie de mesures antiliberals amb l'excusa d'evitar el contagi.[22] La febre causà una gran mortaldat: a Barcelona, moriren unes 9.500 persones i, a Tortosa, uns 2.000 habitants.[23]

El 10 de novembre, es rebé una carta manuscrita d'Antonio Remon Zarco del Valle, del Govern Polític Superior de Catalunya, que comentava que s'havien trobat als pobles del «cordón de Barcelona mujeres de mala vida [...] por lo que se insta a los ayuntamientos a proporcionarles algún trabajo por cuyo medio puedan ganarse el sustento y se evite la indigencia [...] que puede llevar al crimen».[24] Zarco del Valle abandonà el càrrec el 9 de desembre del mateix 1821 i, en la carta de comiat, així com en les seves actuacions, evidencià un tarannà marcadament liberal i constitucional.[25] Aquesta actitud preventiva es correspon amb la política social que els governs liberals intentaren realitzar per primer cop i que es traduí en obres de beneficència a càrrec de l'Administració.[26]

18. Per ampliar les relacions entre l'Església i l'Estat liberal: Alejandro Ros Mateos, «L'Església de Sant Joan Despí i l'aparició de l'estat liberal: enfrontaments i consolidació durant el segle xix», a *IV Congrés de la CCEPC. Església, societat i poder a les terres de parla catalana*, Vic, 20 i 21 de febrer de 2004.
19. *AMSJD*, Correspondència, 1821.
20. Pau Porcet, *Llibre de politiqueses i curiositats. Memòries de Pau Porcet (1788-1856), pagès de Sant Boi del Llobregat* (ed. a cura de Jaume Codina), Barcelona, 1995, pàg. 111-112.
21. Léon-François Hoffmann, *La peste à Barcelone*, Princeton, 1964, pàg. 7.
22. Hoffmann, *La peste...*
23. Arnabat, *La revolució de 1820...*, pàg. 197. Hoffmann, *La peste...*, pàg. 11, proposa una xifra major de morts: unes 20.000 persones per a la ciutat de Barcelona.
24. *AMSJD*, Correspondència, 1821.
25. *AMSJD*, Correspondència, 1821. Antonio Remon Zarco del Valle, mariscal de camp, era representant de la línia moderada del liberalisme (Arnabat, *La revolució de 1820...*, pàg. 98).
26. Arnabat, *La revolució de 1820...*, pàg. 72.

El 31 de gener de 1822 es data un expedient sobre una circular enviada als rectors i les comunitats per tal de comptabilitzar el nombre de vacants de les capellanies que no eren de sang i dels beneficis de lliure presentació. L'objectiu era poder col·locar els religiosos secularitzats durant el període constitucional, damnificats per la desamortització de les terres dels monestirs.[27] La resposta a aquesta circular, realitzada des de la parròquia de Sant Joan Despí l'1 de març, diu que en aquesta parròquia hi havia una vacant que no sabem, però, si fou finalment coberta.[28]

El 10 de febrer de 1822 apareix Pau Gil com a alcalde constitucional de Sant Joan Despí. Ramon López apareix en el mateix document com a dipositari del Comú de Sant Joan Despí, en paper imprès per primer cop amb el nom del Comú de Sant Joan Despí. El 6 de maig de 1822, el rector local de Sant Joan Despí, Josep Gorgas, s'adreçà al Bisbat queixant-se que l'alcalde, Pau Gil, i l'Ajuntament Constitucional s'havien presentat a la casa parroquial demanant-li els diners destinats a les obres de la parròquia i recollits entre els feligresos. El bisbe, Jacint Costa, contestà que el rector havia de negar-se a les reclamacions de l'Ajuntament, ja que els fons de la parròquia s'havien retirat.[29] El rector Josep Gorgas procedí obeint les ordres del bisbe.

Durant l'any 1822, és freqüent la documentació relativa al cobrament de la contribució i la consolidació de la Milícia Nacional. També es pot observar com molta gent eludí la lleva per substitució.

Ramon Maresch i Coll, alcalde de Barcelona, s'adreçà diverses vegades als alcaldes i als ajuntaments del partit d'aquesta capital, tot evidenciant que Barcelona jugaria el paper de rectora dels municipis del voltant.

El 14 de febrer de 1822, Ramon Maria Sala, de l'Alcaldia Constitucional de Barcelona, feia saber que «desgraciadamente ha manifestado la experiencia que algunos malos sacerdotes se han prevalido de la influencia que ofrece el púlpito para alucinar a los sencillos creyentes armándolos para derramar la sangre de sus hermanos. Abuso tan criminal debe atajarse [...] en la próxima cuaresma procurando que los párrocos y encargados del pasto espiritual conduzcan a su grey por la religión sacrosanta que la ley del Estado protege [...] y que los sermones sean conformes a la moral evangélica y se avise de cualquier desvío tanto en el púlpito como en el confesionario».[30] Aquest document ens confirma la decidida aposta del clergat per la contrarevolució, malgrat que l'Estat liberal no actuà contra l'Església, tot i que intentà debilitar el seu poder polític i econòmic. El paper del clergat és importantíssim per comprendre l'èxit de la contrarevolució, perquè actuà com a propagandista i principal agitador contrarevolucionari i dotà els reialistes de recursos i una xarxa organitzativa eficaç.[31] Una bona part de l'Església catalana optà pels reialistes, primer, i pels carlins, més tard, ja que en ells veien assegurada la continuïtat del cristianisme. Aquesta aliança, però, dificultà l'acció de l'Església entre els sectors liberals.[32] Anys després, el 1841, tro-

27. ARNABAT, *La revolució de 1820*..., pàg. 186-190.
28. *AEB* (Arxiu Episcopal de Barcelona), Catedral, 126-1822, f. 3 i 70.
29. Josep BUJÁN i Alfred JOAQUÍN, *Sant Joan Despí. Història d'un poble bi-mil·lennari*, Barcelona, 1995, pàg. 222-223.
30. *AMSJD*, Correspondència, 1822.
31. ARNABAT, *La revolució de 1820*..., pàg. 239.
32. Josep MASSOT I MUNTANER, *L'Església catalana al segle XX*, Barcelona, 1975.

bem un document signat pel general Domingo de Aristazábal que s'expressa en idèntics termes.[33]

Alba García ha assenyalat que el gran nombre de bans, edictes i circulars prevenint l'Ajuntament davant dels facciosos indica, clarament, moviments dels absolutistes. La mateixa investigadora recull les recomanacions que rebé el consistori per tal de formar la Milícia Nacional local.[34] La Milícia Nacional era un dels principals suports de la revolució i representava la millor eina per defensar la llibertat i la propietat.[35] García creu que la Milícia Nacional no s'arribà a consolidar a Sant Joan Despí, però nosaltres considerem que s'establí, a partir d'un document datat el 6 de febrer de 1821 on s'indica que la Tropa Nacional està composta, a Sant Joan Despí, per un caporal de segona i nou soldats armats amb deu fusells.[36] Aquestes dades coincideixen amb el fet que el Baix Llobregat és una de les comarques menys participatives en la creació de la Milícia Nacional.[37]

Al principi de juliol, el Baix Llobregat fou ocupat per les tropes reialistes i franceses.[38] El 21 d'octubre de 1823, quatre dies abans que Espoz y Mina signés l'armistici de la ciutat de Barcelona, l'Ajuntament de Sant Joan Despí nomenà alcalde Jaume Planas, amotllant-se al vell règim restablert.[39]

Les bullangues de 1842-1843: la Jamància a través de la repercussió a Sant Joan Despí

Els anys 1842 i 1843, les revoltes populars barcelonines o bullangues tingueren els seus efectes a Sant Joan Despí. La revolta de 1842 i la repressió d'Espartero enfortiren l'oposició antiesparterista. El 30 de maig de 1843, el coronel Prim i el capità Milans del Bosch es pronunciaren a Reus. Barcelona se'n féu ressò i, el 6 de juny, es constituí la Junta Suprema Provisional de la Província de Barcelona.[40] El programa de la Junta postulava la democratització de les estructures polítiques del país a partir de les juntes provincials, organitzades al voltant d'una Junta Central. L'oposició aconseguí que, el 30 de juny, Espartero abandonés el país, però aviat es produí l'allunyament entre el govern progressista i les juntes amb tarannà més democràtic, com ara la de Barcelona. El 13 d'agost, Barcelona s'alçà contra el govern de Madrid (recolzat per Prim) i, el 3 de setembre de 1843, es constituí la Junta Suprema Provisional de la Província de Barcelona, integrada majoritàriament pels

33. E. CARBONELL, *Monografia històrica d'Esplugues de Llobregat*, Barcelona, pàg. 163; Dolors SANAHUJA I TORRES i Roser VILARDELL I TORRUELLA, *Aproximació a la Història d'Esplugues de Llobregat*, Esplugues de Llobregat, Ajuntament d'Esplugues de Llobregat, 1984, pàg. 120-121.
34. Alba GARCÍA, «Les guerrilles del segle XIX...», pàg. 413.
35. ARNABAT, *La revolució de 1820...*, pàg. 111-112.
36. *AMSJD*, Correspondència, 1821.
37. ARNABAT, *La revolució de 1820...*, pàg. 118-120, mapa 2 i quadre 4, indica que el Baix Llobregat fou una comarca força per sota de la mitjana de participació a la Milícia Nacional, amb un 1,9% de participació que contrasta amb el 5,1% de participació al conjunt de Catalunya.
38. Ramon ARNABAT MATA, «Els Cent Mil Fills de Sant Lluís i la fi del Trienni Liberal (1823)», *L'Avenç*, 279 (2003), pàg. 14-19.
39. *AMSJD*, Correspondència, 1823.
40. Antonio MOLINER PRADA, «El movimiento centralista catalán de 1843», *Trienio*, 11 (1988), pàg. 29.

mateixos vocals que havien format la Junta en el mes de juny.[41] Ben aviat, el conflicte esdevingué un enfrontament de classes: la classe obrera, els "jamàncios", es posicionà al costat de la Junta, mentre que la burgesia, que fugí de la ciutat,[42] organitzà, de la vila de Gràcia estant, una junta pròpia contra els "centralistes", la Junta Auxiliar de Gobierno y de Armamento y Defensa.[43] La intensitat de l'enfrontament permet parlar, en alguns moments, de guerra civil larvada.[44] Finalment, el procés es clogué amb la declaració de la majoria d'edat de la reina Isabel II i el triomf dels moderats sobre els progressistes, que caracteritzà el nou període.

Pel que fa a Sant Joan Despí, és especialment interessant el cas d'un *Padrón General de los refugiados en este pueblo por razón de las circunstáncias*, fins ara inèdit, realitzat a instàncies de la Junta d'Armament, amb data de 17 d'octubre de 1843.[45] La Junta contrarevolucionaria de Gràcia creà, el 27 d'octubre, una comissió de beneficència per assistir els emigrats de la capital.[46] El padró recull el nom, l'edat, la professió i la procedència de cent quaranta-cinc persones refugiades. La procedència de totes és Barcelona i la data d'arribada oscil·la entre el 30 de maig i el 20 d'octubre.[47] L'èxode es relaciona amb la Jamància, però potser hi ha més d'un motiu per explicar l'arribada dels refugiats. És molt probable que es tractés de moderats que fugien de la revolta radical (tot i que alguns arribaren abans de la radicalització de la revolta, a partir de la segona quinzena d'agost),[48] però potser alguns eren barcelonins que simplement escaparen de la ciutat tot tement que es repetissin bombardejos com els que Barcelona patí l'any 1842 a mans d'Espartero. El fet, però, que només cinc persones arribessin a Sant Joan Despí abans de setembre indica que la majoria fugí de la radicalització de la revolució que significà la irrupció de la Jamància.

S'observen diversos grups familiars i les professions són prou heterogènies, però denoten, majoritàriament, un estatus mitjà-alt: militars, impressors, advocats, constructors de cotxes, bataires, botonaires, carreters, sabaters i fusters. S'observen grups familiars que fugen fins i tot amb el servei.

Moliner sosté que la possibilitat que es produís un nou bombardeig com el de desembre de 1842[49] provocà que moltes persones abandonessin Barcelona i es

41. MOLINER, «El movimiento centralista...», pàg. 54.
42. Llorenç SANS FÀBREGAS, «La Bullanga de la Jamància», *Va i ve* (Sant Feliu de Llobregat), 66 (febrer de 1986), pàg. 22-23.
43. Segons Llorenç Sans, la Junta Auxiliar de Gobierno y de Armamento y Defensa es constituí el 3 d'octubre: SANS, «La Bullanga...», pàg. 23. En canvi, Antonio Moliner sosté que es creà el 5 d'octubre en substitució de la Diputación Provincial: MOLINER, «El movimiento centralista...», pàg. 82. En qualsevol cas, el cap interí fou Joaquim Maximilià Gibert.
44. Anna Maria GARCIA ROVIRA, «Significat de la Revolució Liberal», dins Josep M. FRADERA (coord.), *Societat, política i cultura a Catalunya, 1830-1880*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat, 2002, pàg. 25 (*Barcelona Quaderns d'Història*, 6).
45. *AMSJD*, Padró de 1843.
46. MOLINER, «El movimiento centralista...», pàg. 45; i *Boletín Oficial de la Provincia*, 1 (dissabte, 14 d'octubre de 1843).
47. El 20 de maig de 1843, es rebé una circular en castellà que obligà a demanar el passaport per a hostatjar els forans a posades i cases particulars, ja que alguns havien transitat per la població (*AMSJD*, Bans, 1843).
48. MOLINER, «El movimiento centralista...», pàg. 45.
49. Manel J. RISQUES, «La insurrecció de Barcelona pel novembre de 1842. La seva dinàmica social», *Recerques*, 10 (1980), pàg. 109-110.

dirigissin als pobles del voltant a partir de juny, ja que el governador del Castell de Montjuïc romania fidel al govern d'Espartero.[50] J. A. de Álvarez assenyala que l'ocasió fou aprofitada pels carreters, que feren un gran negoci transportant famílies als municipis de les rodalies:

> En los momentos de más angustia y tribulación veíanse familias enteras divagando por las calles de esta ciudad [Barcelona] cargadas con lo más precioso de sus viviendas, buscando con solícito afán un carruaje cualquiera donde colocarlo y salir inmediatamente del centro de la revolución, evitando de este modo la tormenta próxima a estallar.[51]

Cèlia Romea recull un romanç dialogat que descriu molt fidelment com devia ser la situació d'inseguretat i pànic a la ciutat:

Vas anar fins al Portal
per veure si era molta
la gent que anava marxant
valga'm Déu! quin amohino...
Jo crec que tot Barcelona
volia sortir plegat,
dones, vells, criaturas...
vas tancâ als ulls; y pasmat,
sense saber lo que am deya
entremitx me vas ficar,
puch dir que an l'aire am portàban,
y cant en mi bas tornar,
ja era lluny de Barcelona,
y al camí de Sarrià.[52]

Quina fou la raó per escollir Sant Joan Despí i no pas una altra població? És possible que influís el fet de tenir-hi o no família, com s'observa en el cas de Josep Negre, jove solter de dinou anys, que s'instal·là a la Casa Negre. Altres famílies, com ara els Canalias, arribats el 4 de setembre, es poden relacionar amb els principals propietaris de les terres santjoanenques.[53]

A l'Arxiu Comarcal de Sant Feliu de Llobregat hi ha diversos documents que ens permeten completar la informació referent al padró de refugiats. El 17 d'octubre, l'alcalde de Sant Feliu, Jaime Pahissa, adreçà una carta als diferents alcaldes del partit judicial de Sant Feliu demanant que s'efectués el registre de refugiats tal com havien ordenat des de la Junta de Armamento y de Defensa

50. MOLINER, «El movimiento centralista...», pàg. 32.
51. J. A. DE ÁLVAREZ, *Pronunciamiento de Cataluña contra Espartero y su gobierno en junio de 1843*, Barcelona, 1844, pàg. 131-133.
52. Celia ROMEA CASTRO, *Barcelona romántica y revolucionaria. Una imagen literaria de la ciudad, década de 1833 a 1843*, Barcelona, 1994, pàg. 199-200.
53. RENOM, «Inversions barcelonines...», pàg. 490-492. Justament Sebastià Canalias fou l'alcalde de Sant Joan Despí l'any 1842, a partir del que s'observa en un passaport (*AMSJD*, Passaports, 1843).

de Barcelona.[54] La Junta de Armamento y de Defensa de Barcelona demanà, endemés, que es vigilés aquells que aixequessin sospites i que no els donessin passaports. Parla del «*yugo de los revoltosos*». La carta estava signada per Joaquín Maximiliano Gibert, president, i Ramon Buxanga, secretari.[55] L'alcaldia de Sant Feliu de Llobregat actuà, doncs, com una baula més de la Junta contrarevolucionària de Gràcia.

A l'Arxiu Històric de Sant Feliu de Llobregat s'ha conservat, també, una còpia del padró de refugiats d'Esplugues, datat el 29 d'octubre de 1843, amb 183 persones registrades.[56] El nombre de refugiats a Esplugues, per sobre dels 145 refugiats de Sant Joan Despí, es pot explicar segurament per raons d'una major proximitat i millor comunicació amb la ciutat de Barcelona.

Pau Porcet, a les seves memòries, ens indicà com Sant Boi del Llobregat fou també un destí per a aquelles persones que fugien de Barcelona per por dels bombardejos.[57]

Hi ha altres elements interessants entre els bans de 1843 i 1844 conservats a l'Arxiu Municipal de Sant Joan Despí. Així, el 12 d'agost de 1843, trobem la prohibició de jocs d'atzar o jocs polítics. El mateix dia, la Junta Suprema Provisional de la Província de Barcelona donà quinze dies per lliurar les rendes del cadastre. Ambdós documents estan escrits en castellà. El 27 d'agost de 1843, l'alcalde de Sant Joan Despí prohibí, en un ban manuscrit en català, vendre vianda cuita i alcohol, perquè s'apropava la festa major[58] i es tractava d'un dret privatiu de l'arrendatari de l'hostal.[59] Poc després, la Junta Suprema Provisional de la Província de Barcelona tractà el tema de la carn, ja que el seu preu es disparà de forma desorbitada i procedí a taxar-ne els preus.[60]

El 24 de setembre de 1843, es rebé una circular en castellà que prohibia donar suport als sediciosos o donar-los diners. Aquells que ho fessin serien tractats amb la llei de 17 d'abril de 1821. El 29 de setembre de 1843, s'instà a pagar el deute de la contribució per a pagar la força mobilitzada. El document és redactat en català.[61] El 3 d'octubre de 1843, s'emeté un ban en castellà de suport al govern legítim, del qual no es podia malparlar.

El 8 de novembre, es reiterà l'obligatorietat de pagar la contribució. L'11 de novembre, es publicà una llista de les persones que ho havien fet, bé que el dia 12 de novembre, segons un document en català, encara hi havia gent que no havia pagat la contribució.

54. *ACSFL* (Arxiu Històric de Sant Feliu de Llobregat), 1843.
55. *ACSFL*, 1843.
56. *ACSFL*, 1843, 4-454.
57. PORCET, *Llibre de politiqueses...*, pàg. 156-157: «lo dia 18 del Mes de Setembre de lo any 1843 […] y altres Señors que hi havia, que havían marxat de la Ciutat de Barcelona per lo temor de los Bombejâ Munjuïch ha dintre ha Barcelona».
58. Es tracta de la primera referència sobre la festa major que ens indica que se celebrava pels volts de la darrera setmana d'agost, com fou tradicional fins als anys vuitanta del segle XX.
59. *AMSJD*, Bans, 1843.
60. MOLINER, «El movimiento centralista...», pàg. 73.
61. Certament, com destaca Ramon Arnabat, durant el període del Trienni Liberal, és interessant reflectir quin idioma s'utilitza per tal d'arribar al poble: l'ús del català facilita l'arribada de missatges, ja que és la llengua emprada per la majoria del poble (ARNABAT, *La revolució de 1820...*, pàg. 146).

Finalment, el 13 de novembre, hi ha un ban de l'alcalde que mana presentar les armes de foc i blanques i les municions i els estris de guerra per, tot seguit, organitzar de nou la Milícia.[62]

A partir de 1844, a l'*AMSJD* s'intueix un reforçament de l'administració municipal, que es reflecteix en l'augment de la correspondència i en una major sistematització de la vida consistorial. Resulta curiós un ban de l'any 1844 prohibint els insults i també les reunions de més de quatre persones.[63] Segurament es tracta de les adaptacions del sistema moderat, que dominà la política espanyola fins al 1868. En el pla econòmic, també s'observa algun desajustament. Així, hi ha tres judicis contra pastors per la pastura dels ramats al llarg de l'any 1844,[64] que segons el nostre parer indiquen que estem passant d'una societat on la ramaderia tenia més pes i es permetien uns usos comunals de la terra que desaparegueren a partir del que Josep Fontana ha anomenat la «revolució agrària liberal».[65] D'altra banda, l'actuació de les guerrilles carlines a Sant Joan Despí no sembla tan important com en altres municipis del Baix Llobregat i no hi hagué incidents remarcables. En l'estudi realitzat per Alba García sobre la repercussió d'aquests conflictes, es concloïa que Sant Joan Despí es mantingué dins dels vessants oficials, respectant al màxim la llei i intentant acomplir les ordres anticarlines.[66]

A nivell municipal, l'articulació de l'Estat liberal es traduí durant la Dècada Moderada en la consolidació dels ajuntaments com a unitats administratives que substituïren el paper que tradicionalment havien desenvolupat les parròquies. Pel que fa a la societat, s'observa una forta secularització, amb la pèrdua del poder de l'Església en benefici de la societat civil i l'Administració. No ens trobem, però, davant d'una negació del caràcter catòlic de l'Estat, que es reforçà especialment a partir de la segona meitat del segle XIX, a través de la col·laboració entre ambdues institucions. L'edificació d'un nou temple parroquial de Sant Joan Baptista, l'any 1852, evidencia aquesta situació.[67]

Balanç

Malgrat el caràcter preliminar d'alguns dels temes que hem exposat, voldríem cloure la nostra exposició amb l'esbós d'algunes conclusions. Som cauts, però, i reconeixem que la continuïtat de la recerca pot variar-ne algunes: *a*) Els fons dels arxius del cordó de Barcelona tenen interès per a l'estudi dels processos que afecten la ciutat de Barcelona i poden resultar especialment interessants per tal de completar dades que, de vegades, no s'han registrat als arxius barcelonins. *b*) Existeix una clara relació de dependència política dels municipis del cordó de Barcelona respecte a la ciutat; la vida política santjoanenca n'és un clar exemple,

62. *AMSJD*, Bans, 1843.
63. *AMSJD*, Bans, 1844.
64. *AMSJD*, Fons del Jutjat de Pau, 1844.
65. Josep FONTANA, *La Revolució Liberal a Catalunya*, Vic, 2003, pàg. 157 i s., i «La reforma agrària liberal», *L'Avenç*, 278 (2003), pàg. 22-24.
66. Alba GARCÍA, «Les guerrilles del segle XIX...», pàg. 425.
67. Sobre la construcció del nou temple parroquial, BUJÁN i JOAQUÍN, *Sant Joan Despí...*, pàg. 236-240; i ROS, «L'Església de Sant Joan Despí…».

però hem de considerar també que aquesta mediatització depassa els moviments polítics; en el nivell econòmic, per exemple, no es pot comprendre l'economia baixllobregatina sense tenir present la proximitat del mercat barceloní; segurament així s'expliqui la manca de senyals industrialitzadors al Baix Llobregat durant el segle XIX, ja que hom optà per una especialització agrària; la presència d'inversors barcelonins també serveix per a comprendre per què el Baix Llobregat patí una falta de reinversió de beneficis. *c*) El caràcter secundari del Baix Llobregat respecte a la ciutat de Barcelona es tradueix en una menor conflictivitat i un protagonisme indirecte durant els períodes més conflictius; Sant Joan Despí, si més no a través de la documentació, no juga un paper capdavanter durant les revolucions; el fet que en molts casos les oligarquies terratinents residissin a Barcelona ajuda a comprendre aquestes característiques. *d*) S'observa una tendència a obeir el poder establert, al qual es preferia no contrariar; en aquest punt, Sant Joan Despí contrasta amb altres nuclis del Baix Llobregat, on les resistències (carlina, principalment) foren més importants.

Com encara succeeix, dos segles després, la petita història dels afores de la ciutat ens pot ajudar a comprendre millor què passava dins de les muralles. De fora estant, la ciutat també és visible.